

Țara Litua

VASILE CARABIȘ

Factori geografici și conjuncturi politice și economice au impus și în Oltenia formări de țărișoare românești cunoscute către jumătatea secolului al XIII-lea. Erau așezate de-a lungul apelor sub conducerea marilor cnezi și voievozi. Însă de abia se terminase năvălirea cumană, ca în 1241 să fie marea invazie a tătarilor. Făcând ravagii înspăimântătoare și în Transilvania, spre a preveni o eventuală repetare a năvălirii. Bela al IV-lea, regele Ungariei, a luat o serie de măsuri de apărare. Un punct vulnerabil al statului ungar, expus năvălirilor dinspre răsărit, cât și a celor dinspre miazăzi ale bulgarilor, era Banatul de Severin. De aceea regele ungar chemă ordinul cavalerilor Ioaniți sau Ospitalieri din Ierusalim, cărora le conferă numeroase avantaje și drepturi în schimbul apărării graniței¹.

Diploma sau actul pe care Bela al IV-lea îl dă cavalerilor Ioaniți în 2 iunie 1247, constituie pentru istoria neamului nostru unul dintre cele mai importante documente, căci el ne atestă pentru prima dată organizația olteană sub raportul politic, economic, social și militar. Bela al IV-lea acordă Ioaniților „întreaga țară a Severinului împreună cu munții ce țin de ea și cu toate celelalte ce atârnă de ea, precum și cu cnezatele lui Ioan și Farcaș până în râul Olt, afară de țara cnezatului voievodului Litovoi, pe care îl lăsăm românilor, așa cum l-au stăpânit aceștia și până acum“. (s.n.)

Orânduielele pe care le va face Ordinul cavalerilor Ioa-
niți, atât pentru libertățile cât și pentru judecățile nobililor
și celorlalți care ar veni din alte părți să locuiască ținutul
amintit, cât și hotărârile judecătorești pe care le vor da, vor
fi socotite drept bune și tari.

Din punct de vedere al organizării politice diploma Ioa-
niților certifică existența unei formațiuni dintre care 4 în
dreapta Oltului și una în stânga lui.

În Oltenia se menționează mai întâi „Țara Severinului”,
urmează apoi cele trei cnezate : al lui Ioan, al lui Farcaș și
al voievodului Litovoi. Erau formațiuni politice vechi, așa
cum erau și în Transilvania, cunoscute încă din secolul al
IX-lea.

În depresiunea Târgu-Jiului, tăiată prin mijloc de râul
Jiu, prelungindu-se spre apus până în depresiunea Tisma-
nei, iar spre răsărit până la Olt (după unii autori și dincolo
de acest râu) era centrul țării Litua (Terra Lytua) condusă
de voievodul Litovoi³. (Lyluoy Woiavoda). Documentul nu
cunoaște cum se numea această țară de către locuitorii ei,
și a numit-o după numele domnului. Țara Litua era un voie-
vodat întins, în primul rând pe teritoriul județului Gorj de
astăzi, din moment ce îngloba și „Țara Hațegului” (Terra
Harszoc) cu cele ce țin de dânsa”, o continuare naturală
prin Valea Jiului, loc pe unde și legăturile dintre românii de
dincolo și de dincoace au fost permanente. În sud voievoda-
tul cobora spre câmpie. Din lipsă de dovezi nu se pot stabili
hotărârile acestui însemnat voievodat. În realitate Litua era o
țară de munte. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Witold Rola
Piekarski înștiințează pe Hașdeu că tradiția păstra pe Gilort,
la Novaci pe „Letin vodă” adică pe Litean — cum mai este
cunoscut Liton sau Litovoi — voievod.⁴ Sub raport juridic
cnezatele lui Ioan și Farcaș au o situație inferioară față de
„cnezatul voievodului Litovoi” și „țara lui Seneslau”. Primele
două sunt cedate cavalerilor Ioași fără vreo restricție, în-
tocmai ca și „țara Severinului” și „Cumania” pe câtă vreme
ultimele două nu sunt cedate, ci rămân românilor, „așa cum
le-au ținut ei și până acum”. Așadar, „țara Litua” sau a lui
Litovoi, ca și a lui Seneslau aveau o situație de drept supe-
rioară⁵. Cele două voievodate se bucurau de o autonomie
largă, pe care și-o sporeau ori de câte ori li se ofereau îm-
prejurări prielnice.

Diploma ne relevă că regele Ungariei avea anumite „venituri și foloase“ din aceste două țări: jumătate pentru sine și jumătate pentru Ioaniți. Nu erau însă obligate să presteze și slujbe. Ele aveau oști capabile să lupte alături de oastea regelui și a cavalerilor; aveau o nobilime locală, din mijlocul căreia cei doi voievozi își vor fi ales dregătorii de la curțile lor și pe cei ce adunau dările⁶. Sub raportul vieții economice diploma amintește de „morile în ființă“ din ținuturile concesionate. Mori se aflau, desigur, pe apele de munte ale Gorjului cum sunt: Motru, Tismana, Bistrița, Jaleșul, Jiul etc., dar nu putem ști în ce stadiu de dezvoltare tehnică se aflau. Bănuim că nu se deosebeau cu mult față de cele de astăzi. Fiind mori, însemnează că erau terenuri potrivite pentru cultivarea cerealelor. Se făcea deci o agricultură. Aci erau și „fânețele și pășunile“ necesare creșterii vitelor mari și mici, condiții esențiale ale dezvoltării economice și ca urmare, politice și sociale, pentru o populație deasă, mai cu seamă în partea de deal și munte a județului. Privită în ansamblu, stăpânirea lui Litovoi reprezintă cel mai important nucleu politic românesc din Oltenia.

Tot sub raportul economic se înregistrează și pescăriile de la Dunăre (piscationes Danubii) și eleșteele de la Celei (ac piscinae de Cheley), din venitul cărora regele își oprește jumătate. Geograful Ion Conea susține că e vorba de Celeiul din județul Gorj și nu cel din Romanai⁷. Trebuie subliniat că în Dunăre era pescuitul natural, și din apele salce erau amenajate eleșteele. Și din moment ce e vorba de piscine, deci de mai multe eleștee sau iazuri, acestea nu puteau fi decât aci la Dunăre și în nici un caz la Celeiul Gorjului, unde cantitativ, astfel de eleștee erau inferioare celor de pe Dunăre. Pescuitul de la Dunăre cât și eleșteele de la Celeiul Romanaiului, constituiau un factor economic important, de care regele ungar nu putea face abstracție, fiind direct interesat, pe dată ce își oprea jumătate din venituri⁸. De la Celeiul Gorjului ce venit putea să aibă, chiar dacă ar fi fost vreun eleșteu. Iar când e vorba de păstrăvi — cum susține I. Conea — avea regele Ungariei destui în apele Transilvaniei. Mai mult, îndeletnicirea de pescar, care să aducă un venit, nu se putea exercita decât la apele mari ca Dunărea; Jiul, Oltul etc., și în nici un caz la niște pâraie ca Celeiul, Orlea, Izvarna și alte ape similare.

Diploma Ioaniților mai arată că la jumătatea secolului al XIII-lea în Țara Litua, ca și în întreaga Oltenie, în afară de cnezi și voievozi, mai erau și nobili — majores terra — în termenul nostru boieri, și „rusticii” — adică țărani. Așadar, încă înainte de întemeierea Țării Românești, exista o stratificare socială: o pătură superioară de proprietari, de nobili sau boieri, și o pătură inferioară de rustici sau de țărani. În chip firesc, trebuie făcută legătura între acești „rustici” ai veacului al XIII-lea și „vecinii” sau „rumânii” întâlniți documentar în secolul al XV-lea. E una și aceeași pătură socială, purtând însă alt nume⁹. Există, de asemenea, și o organizație militară. Cnezii și voievozii trebuiau să adune oaste în caz de luptă. Oștenii se recrutau din țară și erau de arme deosebite. Luptele lui Litovoi și ale lui Bărbat sunt edificatoare pentru această vreme.

Cavalerii Ioaniți, cărora li s-au acordat atâtea privilegii și drepturi, au avut o scurtă stăpânire. După 1260 ei erau plecați din Severin. Lor li se datorește probabil clădirea turnului din această localitate. Tot acești cavaleri au clădit și turnul (cu mormântul în el) de la Poiana-Gorj. Astfel de întârituri pot să fi fost și în alte părți ale Olteniei¹⁰.

După moartea regelui Ștefan al V-lea al Ungariei (1272) și pe timpul când urmașul său Ladislau al IV-lea era încă minor, voievodul „Litovoi Gorjeanul” — cum îl numește N. Iorga — ocupa împreună cu frații săi o parte din teritoriul din sud de Carpați, pe care-l avea coroana ungară ca putere suzerană, și refuză să mai plătească tribut¹¹. În actul din 1285, stăpânitorul Țării Litua de pe „toată valea Jiului”, e înfățișat „ca un adversar de temut, șeful unei familii cu aparență de dinastie, vechiul calificativ de „cneaz voievodal a dispărut; Litovoi e voievod¹². Regele Ungariei a încercat să-l aducă pe Litovoi la supunere pentru recunoașterea suzeranității și la plata tributului pe cale pașnică. Cu toate insistențele regelui, mândrul și curajosul voievod gorjean a refuzat cu demnitate pretențiile maghiare și astfel s-a ajuns la conflictul armat. Împotriva lui Litovoi regele a trimis pe magistrul Gheorghe. Pe câmpul de luptă Litovoi își pierde viața, iar fratele său Bărbat a fost luat prizonier și dus în fața regelui, care, pentru a-l elibera, a pus „să se stoarcă o însemnată sumă de bani”, pe care Bărbat a fost nevoit s-o plătească, instituindu-se din nou tributul față de regele un-

gar¹³. Plata acestei sume mari de bani, ne demonstrează o stare economică dezvoltată în Țara Litua.

În fruntea voievodatului lui Litovoi rămâne acum ca voievod fratele său Bărbat, sprijinit desigur și de ceilalți frați ai săi. „Țara Hațegului“, care în diploma Ioaniților era arătat ca făcând parte din Țara Litua, nu mai aparținea de data aceasta. Documentele de după 1275 menționează alături de „Micud, pe banul de Severin“ și pe Petru „comitele de Hațeg“¹⁴.

Lupta lui Litovoi cu ungurii s-a purtat după războiul dintre regele Boemiei, Ottokar, și regele Ungariei, Ladislau, care a avut loc între noiembrie 1276 și mai 1277. Așadar, în vara sau toamna anului 1277, regele va fi trimis pe magistrul Gheorghe, după ce au fost înăbușite răzvrătirile izbucnite în diferite părți ale regatului ungar¹⁵. Lupta pare a se fi dat pe lângă Hațeg. Râul Bărbat de lângă această localitate amintește de lupta fraților voievozi gorjeni, adversarii dinastiei arpadiene¹⁶. Probabil că reședința voievodului Litovoi să fi fost în Hațeg sau în Sântă Maria-Orlea, unde se află cea mai impunătoare biserică de piatră, a cărei vechime merge până în secolul al XIII-lea¹⁷. La sud de Carpații Gorjului, în secolul al XIII-lea, nu ne este cunoscută nici o calitate și nici o clădire de zid. O așezare cu rămășițe romane este exclusă să fi servit ca reședință. Lupta de la râul Bărbat, aflat în apropierea celor două localități, pledează pentru ipoteza reședinței amintite.

După părerea unor autori, la lupta din 1277 ar fi fost un Litovoi al II-lea. Nicolae Iorga afirmă clar că „cel ce putea să aibă treizeci de ani pe la 1250, ar fi avut mai puțin de șaizeci după 1272“¹⁸. Dar putea să fie și de 40 de ani în 1247, iar în 1277 ar fi avut 70 de ani. De asemenea, actul din 8 ianuarie 1285, care amintește de lupta dintre Litovoi și magistrul Gheorghe, relatează simplu: „voievodul Litovoi împreună cu frații săi, în necredința sa, a cuprins pe seama sa o parte din regatul nostru ce e dincolo de munți“¹⁹. Dacă ar fi fost un urmaș al lui Litovoi din 1247, cancelarii de atunci, foarte meticuloși în redactarea actelor, nu se putea să nu fi consemnat tocmai acest lucru esențial, fiind vorba de un voievod, conducător de stat.

Ocuparea Hațegului de către unguri, care a avut loc în urma „mișcării lui Litovoi“, constituie încă un argument în

sprijinul identității acestuia cu voievodul din 1247²⁰. Așadar, excludem ideea existenței unui Litovoi al II-lea.

În sfârșit, Litovoi, voievodul țării Litua, este „cel dintâi domn român căzut în apărarea moșiei sale”²¹. Simbol al libertății și independenței românești, rămâne una din figurile de seamă ale neamului nostru.

Pentru județul Gorj este cea dintâi figură istorică, a cărei statuie ar trebui să fie alături de cea a lui Tudor Vladimirescu din Târgu-Jiu.

Frații Litovoi și Bărbat se impune să fie eternizați prin denumiri de străzi și școli în diferite orașe ale Gorjului.

NOTE BIBLIOGRAFICE

- ¹ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ed. a IV-a, București, 1949, pag. 256.
- ² **Documente privind Istoria României**, veac. XIII, XIV și XV, B. Țara Românească, 1953, p. 1—2.
- ³ *Istoria României*, vol. II, Ed. Acad. RSR, București, 1962, p. 144.
- ⁴ O.G. Lecca, **Domnul Țării Românești**, în revista „Arhivele Olteniei” XII, nr. 97—100 (1938), p. 238.
- ⁵ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 359.
- ⁶ *Istoria României*, II, p. 145.
- ⁷ Ion Conea, **Corectări geografice în istoria românilor**, București, 1938, p. 56.
- ⁸ C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului și pisciculturii în România*, vol. I, București, 1964, pag. 61; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 125.
- ⁹ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, 1942, p. 960.
- ¹⁰ P.P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii românești**, București, 1969, pag. 269—270.
- ¹¹ **Documente B**, veac XIII—XV, p. 7.
- ¹² N. Iorga, *op. cit.*, p. 131.
- ¹³ **Documente B**, veac. XIII—XV, p. 7.
- ¹⁴ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 363.
- ¹⁵ *Istoria României*, II, p. 147.
- ¹⁶ N. Iorga, **Olteni în afară de Oltenia**, „Revista istorică”, XIV (1938), nr. 1—3, p. 7.
- ¹⁷ Ștefan Heteș, **Păstorii ardeleni în principatele române**, Arad, 1925, p. 99.
- ¹⁸ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 125.
- ¹⁹ **Documente B**, veac. XIII—XV, p. 7.
- ²⁰ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 363.
- ²¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 132.